

REFİK HALİD KARAY'IN İKİNCİ SÜRGÜNÜNDEN YURDA DÖNÜŞÜNÜ KOLAYLAŞTIRAN PİYES'DE YENİLİK VE DEĞİŞİKLİKLERİN HALK PSİKOLOJİSİNDEKİ YANKILARI

Banıççek KIRZIOĞLU*

Özet

Bu makale, Refik Halid Karay'ın Atatürk'ün takdirini kazanıp ikinci sürgününden yurda dönüşünü kolaylaştıran menfada yazdığı fantezi bir eser olan *Deli Piyesi*'nin mizahî yönü dikkate alınarak geniş bir dipnotu ile birlikte değerlendirilmesi çevresinde oluşturulmuştur. Bu piyes; II. Meşrutiyet'in ilânından, Balkan Muharebesi'nden, Harbi Umumî'den, işgal senelerinden, Zaferi Millî'den, Cumhuriyet'in ilânından ve Atatürk İlke ve İnkılapları'nın hayat geçirilmesinden, kısaca Türkiye tarihi açısından yoğun bir zaman dilimini kapsayan 21 yıl içinde sosyal ve siyasi hayattaki değişikliklerin; eskinin, temsilcisi bir insan'ın dikkatlerinden yorumlanıp, değerlendirilişi çevresinde vücut bulmuş mizahî anlatıdır.

Anahtar sözcükler: Fantezi Piyes, Mizah, Mizahî Önerme, ikinci sürgünü, İnkılabımız.

Reflections Of Novelties And Changes In The Play Facilitating Refik Halid Karay's Return From The Second Exile In Folk Psychology

Abstract

This article been on the humorous side of the work called *Deli* (which means 'insane'), Refik Halid KARAY's fantastic play that gained that gained ATATÜRK's praise and made his return from exile easier. This play mentions about the declaration of the II. Constitutional Period (1908-1918), World War I, National Victory (Defeating the enemies from the country), the foundation of the Turkish Republic and the realization of ATATÜRK principles and revolutions. Shortly, this is the humorous expression of a dense 21-year period year period of social and political changes in the eyes of a man representing the old time. (Sultan Abdulhamit II period, which is also named a religion based governing) syllogism, Second exile, Turkish Revolutions (Our Revolutions)

GİRİŞ

Deli Piyesi, Refik Halid'in Atatürk'ün takdirini kazanarak ikinci sürgününden¹

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Ed. Böl.

¹ Yazar, Sinop'ta geçirdiği 1. sürgünü'nün sebebini hatıralarında şu cümlelerle özetler: "*Talât Paşa "Hırkaya aluşanlar birdenbire frak giyerlerse gülünç olurlar" dediğimin cezasını pek tesirli seçmişti.*

yurda dönüşünü kolaylaştıran, menfada yazdığı mizahî bir sahne eseri denemesidir. İlk defa **Vahdet** gazetesi'nde yayımlanmıştır. İç kapakta: " *Bu eser hakkında: "İnkılâbımız*

Zira beni sürgüne bu cümlem göndermiş, bu cümlem yüzünden menfam beş sene uzamıştı...Bu masum istihzamı(alayımı) sonuna kadar bir türlü affedememişti." (Minelbab İlelmihrab (Mütareke Devri Anıları), hzl: Ender Karay, İnkılâp ktb. İst. 1992. s. 44.)

Refik Hâlid'in sürgünden gönderdiği yazılar, Ziya(Gökalp) Bey'in eline geçer. Ziya Bey bu yazıları çok beğenir ve Refik Hâlid'i İtihat- Terakki'ye affettirir. Bu konuda Refik Hâlid şu açıklamayı yapar: "Anadolu'da geçirdiğim birinci sürgünlüğümünden Memleket Hikâyeleri ile geldim. Ziya Gökalp tarafından kayırıldığımdan, tersyüzü çevrilmekten kurtuldum. Gerçek gurbette yaşadığım ikincisinde ise "Sürgün" romaniyle donmeden önce Büyük Atatürk'ün misafiri olarak yanına çağrılmak gibi - hatırladıkça göğsümün. kabardığını duyduğum - yüksek bir iltifata eriştim; fakat resmî affı bekledim. Talihsizlikle talihliliğin birbiriyle yarış ettiği ve galiba ikincisinin birinci geldiği bir hayattı bu! Peki neden sürgünlere düşmüştüm? Birincisinde sırf yazılarından, Kirpi'nin Dedikleri'nden hem de hiçbir partiye girmedğim, aktif politika yapmadığım halde İtihat ve Terrakki komitesinin zulmuna uğramıştım. Bu parti yurtta "ittihat" sağlamak şöyle dursun, bütün imparatorluk ahalisini birbiriyle kanlı bıçaklı etmiş, "Terrakki" yerine taş üstüne taş, omuz üstünde baş bırakmadıktan başka, memlketi dünya haritasından silinmiş hale sokarak tarihinizin en büyük felâketine uğratmıştı. O sebeptendir ki, şimdi bile hicviyelerimde haklı olduğuma inanmaktayım."

Zaten ikinci sürgünlüğümün sebebi de asıl o parti değil midir?" (...)Milli Hükûmet, mahûd komitecileri, hem de Büyük Kurtarıcı'yı öldürmeye kalkıştıkları için temizlemek zorunda kalmıştı. Ben de bu tarihten ve temizliğe iyice inandıktan sonra, Hükûmet aleyhindeki yazılarımı kesmiş — zira gurbette de gazetecilik ediyordum— fasallığı (kötülemeciliği) bırakmış, uysal bir sürgün vatandaşı olmuşum." (**Bir Ömür Boyunca**,1985'de **Tarih ve Toplum** dergisinde tefrika edilmiştir. 2. bs. İletişim Yay. Anı Dizisi, İst. 1990. s. 108.)

II. sürgünü ve Yüzellilikler Olayı: "1.8.1914 ile 20.11.1922 tarihleri arasında işlenen suçlara af getiren Lozan Andlaşmasına; Ankara hükümeti 150 kişilik bir liste için , istisna kabul ettirmişti. 16. 4. 1924 gün ve 4837 sayılı genel af kanununun 3. maddesi ile 150 kişinin af dışı kalacağı belirtilerek 1. 6. 1924 gün ve 544 sayılı karamame ile pek çoğu yurt dışında bulunan bu şahısların isimleri ilan olunmuştu. Üç yıl sonra 28.5.1927 günü bunlar Türk vatandaşlığından çıkarılmışlardır. Atatürk'ün tensibile çıkarılan 26.6 1938 gün ve 3527 sayılı Af Kanunu ile listeye dahil olanlar bağışlanarak, isteyenlerin Türk vatandaşlığına ve yurda dönmeleri kabul olunmuştur. Refik Hâlid'in yurda dönüşü de bu sırada gerçekleşmiştir." (**Minelbab İlelmihrab**, s. 284-285.)

İlgili konu için bkz.: Cemal Kutay, **Yüzellilikler Faciası**, Sıralar Matb. İst., 1955(resimli); Hilmi Uran, **Hâtıralarım**, Ank., 1959, s. 313-318(Bu kaynakta 150'likler tam liste olarak: "Sultan Vahdetinin maiyeti", " Kuvayi İnzibatiyeden olanlar", " Mülkiyeden ve askeriyeden" başlıklarıyla verilmiş ve R. H. Karay'ın ismi de " Mülkiyeden ve askeriyeden" kısmınının 100. sırasında, " Aydede gazetesi sahibi eski posta ve telgraf umum müdürü Refik Halit" diye yazılmıştır. Bu arada, şair ve yazar olarak Rıza Tevfik Bölükbaş'a'nın isminin de "Sultan Vahdetinin maiyeti" kısmında Ayan Eski Esbak Devlet Şûrası Reisi Rıza Tevfik"şeklinde 17. sırada yer aldığını anmış olalım.); İlhami Soysal, **150'Tikler kimdiler, ne yaptılar, ne oldular?** Gür Yay.İst., 1988.

² Hatay'ın ileri gelenlerinden gazeteci ve ziraatçı, Hatay devletinde(1938) mebuslukta bulunmuş olan Nuri Genç Bey, Halep'te sermayesini tamamını kendisinin koyduğu her manasıyla milliyetçi bir gazete çıkarmayı Refik Hâlid'e teklif eder. **Vahdet** (Halep, 18 Mayıs 1928) adını verdikleri bu gazetenin edebî müdürü Refik Hâlid olur. Onun bu gazetede yayımladığı yazılar yeni rejimin ve Atatürk İnkılâpları'nın lehinde olduğu için Ankara'dan da yardım görür. Aynı tutumdaki yazıları Antakya'da"**Yeni Gün**" gazetesinde de yayımlanır. Ayrıca, **Vahdet** gazetesi sermayederi Nuri Genç,

*hicvetmiyor, tebarüz ettiriyor” diyen lütfunun minnettarı olduğum(Atatürk)dür. R.H.” notu vardır. Yine iç kapakta yer alan “Fantezi Piyes” 1 Perde”³ açıklaması, eserin alışılmışın dışında değişik bir tavırla yazıldığına işaret etmektedir ki, bizce bu değişik oluş, **mizahî** kavramını karşılar; ayrıca piyesin dünyasına giren bazı yenilik ve değişikliklerin de muhayyile ürünü olduğunu ifade eder.*

Vak’a 1930 senesinde İstanbul’da geçer. Eser, 12 meclisten oluşmuş tek perdelik bir oyundur. Kalabalık bir şahıs kadrosu söz konusu değildir. Kadın ve erkek birkaç misafirin yer aldığı oyunda merkezdeki şahıs Maruf Bey adlı altmış iki yaşında herkesin kendisine Beyefendi diye hitap ettiği bir büyükbabadır. Diğerleri: evin damadı Vacit Bey ve çocukları Özdemir ile Ayten, Büyükbaba’nın Doktor’u, bir aile dostu olan Yakup Tekin Bey ve Şebnur Kalfa’dır. Vak’a zengin bir evinin salonunda yaşanır .

“*İlânı Meşrutiyet (23 Temmuz 1908) ”ten iki gün önce(21 Temmuz 1908) bir şüursuzluk devrine giren Maruf Bey, “melekâtı akliye” sine ancak yirmi bir yıl sonra sahip olur.*

Oyunda zaman kronolojik olarak tespit edilebiliyor. Zaten **oyunun mesajı** da bu **kronolojik zamanla bağlantılı** kılınmıştır. Oyunda Maruf Bey’in yaşadığı iki vak’a vardır: Bunlardan ilki 1908 Meşrutiyeti’nin ilânından iki gün önce şuurunu kaybetmiş olması; diğeri bu ilk vak’adan 21 yıl sonra yani 1930’da şuuruna yeniden kavuşmasıdır. Bu durumda Maruf Bey’in hayatında 21 yıllık bir boşluk, atlanmış bir zaman boşluğu, oluşmuştur. Bu yılları hiç yaşamamış olduğu var sayılan Maruf Bey, şuuruna kavuştuğunda kendisinin hâlâ Sultan II. Hamid⁴ (1842-1918) devrinde yaşadığını sanır. Oyunun hemen Birinci Meclis’inde kronolojik zamanı bildiren :

“*Vacit Bey— (....) ilânı meşrutiyetten tam iki gün evvel idi... Demek ki yirmi bir sene oluyor. O sabah kayınvalide koşarak odama geldi: “Beye bir şeyler, bir haller oldu, konuşmuyor, sözüme cevap vermiyor, gözlerini divardaki (Ya errahimülrahmin) levhasını dikmiş, put gibi duruyor” dedi.” (...)*Balkan Muharebesi, Harbi Umumi, işgal seneleri, nihayet zaferi millî...” (8)

ifadeleri tarihî bir zamanla örtüşür. Maruf Bey için bu 21 yıl atlanmış bir zamandır: bedenen yaşanan fakat şuuruna varılmayan bir zaman. Maruf Bey’in; II. Meşrutiyet’in ilânından, Balkan Muharebesi⁵nden, Harbi Umumi⁶den, işgal senelerinden,

Halep konsolosu nezdinde teşebbüse geçerek gazetenin Türkiye’ye serbestçe girmesini sağlar. Refik Hâlit, **Vahdet**’teki yazılarını, **Bir İçim Su** adlı kitapta toplamıştır. (Doç. Dr. Şerif Aktaş, “**Refik Halid Karay**, KTB Yay., Ank. 1986,s. 35-36.)

* Belli kuralların dışına çıkan hayâl gücüne sınırsız özgürlük tanıyan yapıt.

³ (İncelenen baskı) **Külliyat 9**, İlâveli İkinci Basılış(İç kapak: Üçüncü Basılış) , Fantezi Piyes 1 Perde, Semih Lütfi Erciyas, Semib Lütfi Kitabevi, İst., Kenan Basımevi ve Kliše Fabrikası 1939(Deli) 29+(diğerleri) 130 S. Bu kitapta yer alan diğer yazılar: 2. Ankara.; 3. **Karacaoğlan**; 4. **Şemsiye**; 5. **Kiraza, Çileğe Dair**; 6. **Şişe ve İnsana Dair**. Biz makalemizi, **Deli** adlı eserin Refik Hâlid’in hayatındaki önemini ve mizahî yönünü dikkate alarak geniş bir dipnotu ile birlikte, bu oyunun değerlendirilmesi çevresinde oluşturduk.

* **melekâtı akliye:** (melekât-ı akliyye) akıl melekeleri, usla ilgili olan yetiler, (Fr. Facultés intellectuelles).

⁴ 34. Padişah Sultan II. Abdülhamid’in saltanatı: 31 Ağustos 1876-1909.

⁵ Osmanlı İmparatorluğu ile Balkan devletleri arasındaki iki evreli savaş(Ekim 1912- Eylül 1913).

Zaferi Millî⁷den, Cumhuriyet⁸in ilânından ve Atatürk İlke ve İnkılâpları⁹nun hayat geçirilmesinden, kısaca Türkiye tarihi açısından yoğun bir zaman dilimini ihtiva eden bu 21 yıllık zaman içinde sosyal ve siyasî hayattaki değişikliklerden hatta yeni teknolojiyen haberdar olmadığını öğrenilir.

Maruf Bey'in Doktoru'na söylenen aşağıdaki sözler de oyunun hangi zemin üzerine kurulduğunun ifadesidir: "(...)hastamızı idare etmek lazım.. Yirmi senelik vukuattan birdenbire haberdar olmamalı **tedricen**, yedire yedire anlatınız . Fazla heyecandan **tevakkî!**" (8) Ayrıca bu tespit, oyundaki gerilim çizgisinin başlangıcını oluştururken bitiş'i de sezdirir mahiyettedir.

Nitekim oyun, İkinci Meclis'ten itibaren 1908-1930 arası değişen insanla birlikte toplumumuzda yaşanan sosyal ve siyasî değişikliklerin, teknolojik yeniliklerin Maruf Bey'e; söz, tavır, hareket, kıtlık kıyafet ve yeni hayat tarzının gösterilmesi ve ifade edilişi ile gelişme çizgisini sürdürür.

Maruf Bey, on iki meclisten oluşan oyunda ancak, On Birinci Meclis'te hâl'i idrak ederek; ortamın şartlarına katılır. Fakat onun bu idraki ve coşku ile ortama uyum sağlayışı, herkes gibi:

<i>"Bacakları içri sakat, Bel yanpuri iki kat Felekten yemiş tokat Gibi beşeriyet Garip, gülünç vaziyet Ne çirkin medeniyet! Çarliston, oldu çıktı, fakat...</i>	<i>Miyav!Miyav! Karakedi Hav, hav! Beyaz köpek Miyav! miyav! miyav! Karşılaştılar! Hırslaştılar! Miyav! Miyav!!! Hav! Hav! (ilâh...) (28)</i>
--	---

türküsunü söyleyip: " *Miyav! Miyav!, Hav! Hav!*" diyerek gramofonun çaldığı

⁶ (Dünya Savaşı) Birinci: (1914-1918) Avusturya-Macaristan'ın Türkiye(1914) ve Bulgaristan'ın(1915) katılımıyla oluşturdukları **İttifak** devletlerini, Sırbistan, Fransa, Rusya, Belçika ve Büyük Britanya'nın Japonya(1914), İtalya (1915), Romanya ve Portekiz (1916) ve sonunda ABD, Yunanistan, Çin ve birçok Güney Amerika devletlerinin katılımıyla (1917) oluşturdukları, **İttifak** devletleriyle karşı karşıya getiren savaş. İkinci: 1939'dan 1945'e kadar demokratik devletler ittifakı(Polonya, Büyük Britanya ve Common Wealth ülkeleri, Fransa, Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika, Yugoslavya, Yunanistan, sonra SSCB, ABD, Çin ve başta Lâtin Amerika ülkeleri ile Mihver'in totaliter güçlerini(Alman, İtalya, Japonya ve uyduları Macaristan, Slovakya vb.) karşı karşıya getiren savaş.

⁷ Millî Mücadele/ Kurtuluş Savaşı(1918-1923).

⁸ 29 Ekim 1923.

⁹ Atatürk İlke ve İnkılâplarının tespitinde yararlandıığımız kaynaklar: Doç. Dr. M. Fahrettin Kırzioğlu, **Türk İnkılâp Tarihi Ders Notları** (Millî Mücadele, Atatürk İnkılâpları) Atatürk Ü. Yay. Erzurum 1977" ; " Ord. Prof . Dr. Sadi İrmak, Atatürk ve Türkiyede Çağdaşlaşma Atımları" ; " Hamza Eroğlu, **Türk Devrim Tarihi**"; " Ahmet Bedevi Kuran, **İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler**, İst. 1945".

* **tedricen**: Yavaş yavaş; **tevakkî**: Sakınma, çekinme, korkma, korunma.

Charlston¹⁰'a ayak uyduruşu, “*çarpına çarpına, kavrana sarsıla*” dans etmesi, çevresi tarafından yanlış değerlendirilir. Ve çağrılan doktoru o'na “*azılı deli*” teşhisini koyar.

Bu durumda eser, toplumumuzdaki siyasî, sosyal ve teknolojik değişikliklerin mizahî ifadesidir denilebilir.

Maruf Bey, Sultan II. Hamid devrine takılıp kalmış, devrinin temsilcisi konumunda bir tip olarak oyunun dünyasında yerini almıştır.

Oyundaki **mizah**¹¹ da: kendisine çeşitli yollarla aktarılan değişikliklere dair bilgi ve açıklamaları hep alay zanneden bir insanın tavır ve konuşmaları çevresinde vücut bulur. Konuşmalar, tasım¹² ve **mizahî önerme**¹³lerle gerçekleştirilmiştir. Diyalogların da tasımlar üzerine kurulmuş olması oyunun teknik yönünü yansıtır.

Şimdi biz, 21 içinde gerçekleşen değişikliklere, Maruf Bey' ile Kalfa Şebnur'un tavır ve söze yönelik mizahî yaklaşımlarını oyunun gelişme çizgisi üzerinde gösterelim:

Birinci Meclis'te şuuruna kavuştuğunu öğrendiğimiz Maruf Bey, oyunun dünyasına oyuncu olarak İkinci Meclis'ten itibaren katılır. Büyükbaba Maruf Bey, şuuruna kavuşmuştur ama, hâlâ Sultan II. Hamid devrinin hüküm sürdüğü zannındadır. Kalfa Şebnur'u ellerini çırparak çağırırken içeriye “*Bonjur* Büyükbaba*” diyerek torunu Ayten girer. Şebnur'u sade kahve söylemek için çağırdığını ifade eden Maruf Bey'e torunun: “*Bilirsiniz ki kahvenin terkiibinde kafein vardır, kafein münebbihtir, kalp üzerinde müessirdir. Yaşlılara mazarrat verir, şerayini takallûs ettirdiği gibi asabı da yorar.*” (9)

şeklindeki yasak koyucu açıklaması Büyükbaba'nın alışamadığı yeni bir tavidir.

¹⁰ (ABD'nin Charleston kentinin adından) Dansçının bulunduğu yerde hızla dönmesinden ve dizlerini bütükten sonra ayaklarını yana atmasından oluşan dans. (1923'te Charleston'da ortaya çıkan bu dans Josephine Baker 'in Revue negre ile Fransa'ya girdikten (1925) sonra 1928'e değin Avrupa'da çok ilgi gördü.)

¹¹ **mizah**: Fr. *espri/humour*. **Meydan Larousse**'da mizah i. (Ar. mützah) gerçeğin güldürücü yanlarını ortaya koyan sanat türü, diye tanımlanmıştır. Refik Hâlid, Mizahta Ehliyet yazısında “Mizah nedir ne değildir?” sorularını cevaplarken mizahı tanımlar: “Mizah gülünç olmak değil, gülünç olanı göstermek ve onu zarifane anlatmaktır. (...) Tecavüzün, kabalığın, çam devirmenin bir adı da mizah mıdır? Öyle nüktedanlığın lezzetini duymuyorum.” (AY PEŞİNDE- Vatan Masalı-, s. 151)

Yurt dışı sürgünündeki Refik Halid'e “Liyakat ve kabiliyetinin gömülmeğe mahkum” olduğunu söyleyen İsmail Müştak Bey'e hitaben yazılmış olan “Bir şukka-i Muhibbi (Dost Yarası) yazısında o: ...fikrimi rindâne söylüyeyim; maksadım mukabele değil, mülâtefe...(fikir alışverişi) En ciddî meselenin de bence, şakaya mütehammil ve hoş cihetleri vardır.” (Minelbab İlelmihrab, s. 26) ifadeleri ile mizahın bir başka tanımını yaparak; bu tür yazıların bütün özelliğini bir cümle ile özetler: “Filtvaki makale böyle yazılır; süs, şekil ve kuvvet vermek âdettir ve bunları vermek için de hakikatten uzaklaşmak, mantıka göz yummak icabeder”

¹² İng. *sylogism*] { Alm. *Sylogismus*] [Fr. *Sylogme*] [es. t. kıyas] : İki öncüllü tasımsal çıkarım. (Mantık Terimleri Sözlüğü, TDK Yay. Ank. 1976)

¹³ [İng. 1. *sentence*, 2. *statement*, 3. *proposition*] [Alm. *aussage, satz*] { Fr. 1. *énoncé, proposition*] { es. t. kaziye} : 1. Bir savı öne süren ya da bir durumu dile getiren bir tümce; belli bir yorumda belli bir doğruluk değeri kazanan düzgün deyim. Bir önermenin kapsamı, kendi doğruluk değeri, içlemi de öne sürdüğü sav ya da dile getirdiği durumdur (ags.)

* **Bonjour**: (Fr.) Günaydın; **terkiib**: Bileşim ; **münebbih**: Uyardıran, gaffeti dalgınlığı yok eden, uyuşukluğu gideren, uyarıcı; **mazarrat ver-** : Zarar verme- , dokuuma; **şerayin**: Atardamarlar; **takallûs ettir-** : Bir şeyin gerilip büzülmesi, geril- ; **asab**: Sinirler.

Bu noktadan itibaren özellikle Maruf Bey'in, Şebnur Kalfa'nın ve Yakup Tekin Bey'in, değişiklikleri mizahî yollarla yorumlayıp, değerlendirmeleri başlar. Biz de aynı noktadan hareketle Türkiye tarihi açısından yoğun bir zaman diliminde vuku bulan sosyal ve siyasî hayatımızdaki değişiklikleri maddeler halinde sıralayıp; Maruf Bey ve diğerlerinin bunlara yaklaşımını tespiti çalışacağız.

I. 1908 Meşrutiyeti Sonrası ve Atatürk İlke ve İnkulâpları İle İlgili Olan Mizahî Önermeler

I. 1. Kadında kısa saç modası ve kadın erkek eşitliği¹⁴:

(Maruf Bey'in, sade kahveyi kendisine yasaklayan torununun kısa saçını dikkate alarak onunla alay ediş) **M.** "— *Sen bunları tıfodan yattığın zaman mı öğrendin?* " (9)

I. 2. Kızların Darülfünun Fen Fakültesi'ne devamı için :

(Ayten'in kimyager olacağını söylemesi üzerine) **M.** "— (...) *sen kimyayı, simyayı bırak da yemek pişirmekten, tatlı yapmaktan, şurup kaynatmaktan bahset...* "

Torunu Ayten'in Darülmeseide beraber çalıştığı sınıf arkadaşı Kaya Turgut ile, evin ince kilerini lâboratuvara dönüştürerek deney yaptıklarını, Kalfa Şebnur'un, " *Kaya Turgutla içeriye kapanırlar, birşeyler kaynatırlar, birşeyler yakarlar, allı yeşilli dumanlar çıkar! Sonra önlerinde bir fırın var...* " açıklamalarından öğrenmesi üzerine) **M.** "— (Keserek) *Fırına da birşeyler veriyorlar mı?* " (12)

I. 3. Erkeklerde sakal ve bıyığın kaldırılması üzerine:

(Torunu Ayten'e hitaben) **M.** "— *Baban zaten biraz köseydi. Ben yaşlandııkça köseliği artmış sandım* "

I. 4. Türk Kadınına Tanınan Haklar¹⁵ için:

(Kadınları Dansa Alıştırma Derneđi'nin varlığını öğrenmesi ve Y. Tekin Bey'in, " *Ey kadın, Türk kadını, aziz kardeşim, sen erkeğin can yoldaşı, öz hemşehrisi, harp arkadaşısın. Artık soyun, üstündekileri at, gül yüzün açılsın, filiz bedeninin görünsün, yanımıza gel, aramıza gir, seninle daima el ele, diz dize, bir yerde, yaşarken ve ölürken beraber bulunalım* " demesi üzerine) **M.** " — *Türk kadını dansı ne yapacak?(...) Hay zendüsti^{*} herif hay, sarığı tevekkeli çıkarmamış, tevekkeli sakalını, bıyığını tıraş etmemiş...* " (22)

I. 5. Cumhuriyet'in İlanı için:

¹⁴ **Türk Medenî Kanunu** kadın ve erkeğin hukukça eşitliği ilkesini kabul etmiştir. "Yeni Aile Hukukunun toplumsal yapımıza getirdiği yeniliklerden biri de "Cinsel eşitliğin korunmasını sağlamıştır." (Ord. Prof. Dr. Sadi İrmak, **Atatürk ve Türkiyede Çağdaşlaşma Atımları**, Hisarbank Kültür Yay. 1981, s. 86.)

MARUF BEY

¹⁵ **Medenî Kanunun** kabulü ile Türk kadını nideni haklarına kavuşmuş, kadın erkek eşitliği cemiyetimizde yer etmiştir. Modern Türk cemiyetinde kadının tam manasıyla yerini alması ve kendisine tanınan haklardan istifadesi için kadın kıyafetinde de değişiklik yapmak icap ediyordu. Türk kadını önce peçeyi, şapka inkulâbından sonra da çarşafı attı. (Hamza Eroğlu, **Türk Devrim Tarihi**, s. 177)

zendüst: zendost biçiminde de söylenir. (Fars. zen ve düst'tan zen-düst) Esk. Kadınlara düşkün, zampara erkek için kullanılır.

(Torun Özdemiş'in "Kahrolsun Padişah! Yaşasın Cumhuriyet!" demesi üzerine) "M. — Sus! Sus! İştimesinler, Tantona gittiğin gündür. Bu ne deli çocuk be! Genç yaşında Yemen ellerinde, Fizan çöllerinde can verecek; bizim başımızı da nare yakacak." (16) Maruf Beyin bu ifadelerinde kullandığı "Tantona gittiğin gündür."¹⁶ uyarısı, onun "Hilâfetin Kaldırılması"¹⁷ndan haberdar olmayıp; hâlâ Sultan II. Abdülhamid devrinde yaşadığını zannetmesinden kaynaklanır.

I. 6. Ankara'nın Payitaht Oluşu¹⁸ için:

(Yakup Bey'in, "Ankara paytaht * olalı nüfusu yirmi sekiz bin artmış" demesi üzerine) M. — "Ankara paytaht olalı mı?" (21)

I. 7. Lâiklik ve tesettürün kalkması:

(Hazır misafir hanımlar varken Yakup Tekin Bey'in gramofon çalıp dansetmek isteği üzerine) M.— "Belki benden kaçarlar.(...)Şey... **Tesettür**" Yakup Tekin Bey— *Onun modası geçti Hükümet şimdi lâik! Lâdini!*"¹⁹ (23)

I. 8. Harf İnkılâbı²⁰ için:

(Yeni harflerle basılmış olan gazeteye göz gezdirerek) M. — "Yanlış vermişsin, al bu "**Tan**"²¹ı ... Ben Fransızca bilmem." demesi üzerine Özdemiş, — "(...) eski harflerin pabucu çoktan dama atıldı, artık Arapça **hurufat** kullanmak yasak! Lâtince, Lâtince!" (17)

¹⁶ Bu söz Abdülhamid devrinde "sürülme, sürgüne yollanma" mânâsına kullanıldığından ve hemen hemen gizli konuşmalarda çok kullanılırdı. "Bir Ömür Boyunca, s.52. (Kelime, "tanton" ve "tantun" olarak her iki şekilde de kullanılmıştır.)

¹⁷ "3 Mart 1924 tarihli, "Hilâfetin ilgasına ve Hanedanı Osmaniyenin Türkiye Cumhuriyeti memaliki hariciyesine çıkarılmasına" dair kanunla, Osmanlı monarşisinin dayandığı dinî müessesede de ortadan kaldırılmış ve yeni Türkiye demokratik ve lâik gelişme yolunda son ve önemli bir adım daha atmıştır?" (Prof. Dr. Hamza Eroğlu, **Türk Devrim Tarihi**, s.169)

¹⁸ 13 Ekim 1923 de anayasaya konan ek bir madde ile Ankara Türkiye Devleti'nin idare merkezi olarak kabul edilmiştir.

* **paytaht** (pâyitaht) (Fars.)Merkezi hükümet, başşehir, başkent; **tesettür**: Örtünme, saklanma; **hurufat** : Harfler.

¹⁹ "Bu kelime bize Meşrutiyet yıllarında girmiş ve dilimize lâdinî diye tercüme edilmiştir. Zira Ziya Gökalp, "lâik" kelimesinin karşılığı olarak, "lâdini" terimini kullandığı balde, meselâ, Müşir Ahmet Paşa "lâ rehbanî" yani ruhbanla ilgisi olmayan terimini kullanmıştır. Lâik kelimesi , 1924 ve 1961 Anayasalarında Lâik yazılmış, bir kısım yazarlarımız da lâik şeklinde yazarak kelimeyi yazı dilinde kullanmıştır. Buna karşılık Türk Dil Kurumunun yayımladığı **Türkçe Sözlük** ve **İmlâ Lügatinde** ve **Türk Hukuk Kurumunun Türk Hukuk Lügatinde** kelime lâyik şeklinde yazılmaktadır. Genel ve ortak anlamıyla lâiklik, dinî ve dünyevî otoritelerin yekdiğerinden ayrılmasını, diu işlerinin ferdi hususî sayılarak ferdin vicdanına terk edilmesi ve devletin dinler karşısında tarafsız kalarak din hükrîyetini sağlaması diye anlaşılır. Gerçek bir lâiklikte, din düşmanlığı değil, dine tarafsız bir davranış mevcuttur."(Prof.Dr. Hamza Eroğlu, **Türk Devrim Tarihi**,3. bs. Ank. 1972. s. 316)

²⁰ I Teşrinisanî(1 Kasım) 1928 tarihli ve 1353 sayılı **Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun**.

²¹ İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yayımlanmış bazı dergi ve gazetelerin adı. Burada kastedilen Tan, "İş bankasının parasal desteğiyle Ali Naci Karacan'ın yönetiminde İstanbul'da yayın yaşamına giren günlük gazete (1935)" olmalı. Türk basın tarihinde "Tan Olayı" denilen bir vak'a da yaşanmıştır. (**Büyük Larousse, Milliyet** Yay. s. 11199)

I. 9. Tekke'lerin, Türbelerin ve Zâviyelerin Kapatılması²² için:

(Maruf Bey'in Merkez Efendi tekkesine gitmek istemesi ve tekkelerin kapalı olduğunu öğrenmesi üzerine) M. — *Neye, ayol? (...) Padişah içtimalar olmasın diye belki kapatmıştır.* “

I. 10. Lâkap ve Unvanların Kaldırılması/ Soyadı Kullanımı²³ için:

(Tefsiri şerif okutan²⁴ * , ulemadan Hoca Yakub Efendi'nin, “Yakup Tekin Bey” oluşunu ve Garp muharrirlerine merak duyusunu, sonra da Darülbedayi'de “İki tavuk bir horoz” adlı piyesinin oynandığını öğrenmesi üzerine) M. — *Hoca Yakup, şimdi zuhuri koluna mı girdi? Kavukluya mı çıkıyor? Vah! Vah!”* (10)

I. 11. Kıyafet Devrimi²⁵ (Şapka giyimi) için:

(Şebnur'un Yakup Tekin Bey'i kastederek, “Bari herife şapka yakışsa! “ sözü ve pencereden gördüğü şapkalı askerler için) M. — *Demek Yakup Hoca tanassur etti * ..Vay kâfir vay! (...) A! .. Bu ne ? Şapkalı Moskof askerleri!!!”* (24)

(Şebnur'un, “Büyük Beyefendi, Şapka kanunundan haberiniz yok” demesi üzerine) M. — *Şapka kanunu mu? Çık dışarı divane! Çık diyorum sana karı beni çıldırtacak.* (14)

I. 12. Dili Koruma Encümeni/ Dil Devrimi için²⁶

(Y. Tekin Bey'in— “Lisan... Lisan da ne demek- Dil! Dil! Yakında dilimizden bütün Arapça, Acemce kelimeleri atacağız, öz Türkçe yazacağız ve konuşacağız. Artık” *Sabahşerifler hayır olsun!*” demiyeceğiz. “Tün aydın!” “Gün aydın” diyeceğiz! “ sözleri

* (Ar.) tekye.

²² 30 Teşrinisani (Kasım) 1341(1925) tarihli ve 677 sayılı **Tekke(Tekye)** , ve **Zâviyelerle Türbelerin Seddine(kapatılmasına) ve Türbedarlıklar ile Bir takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun.**

²³ Lâkap ve Unvanların kaldırılması, 21 Haziran 1934; **Soyadı Kanunu**, 21 Haziran 1934.

²⁴ **Tefsiri şerif:** Kuran'ın surelerini açıklayan yapıt ; **Darülbedayi:** İstanbul Belediyesi'ne bağlı olarak açılan, hem konservatuvar hem tiyatro niteliğindeki kuruluş(27 Ekim 1914) ; **Zuhuri kolu:** Ortaoyunu kolu; **Kavuklu:** Ortaoyunu'nun iki temel kişisinden biri(diğeri **Pişekâr**).

²⁵ 25 Teşrinisani 1341(25 Kasım 1925) tarihli ve 671 sayılı **Şapka İktisâsı Hakkında Kanun.**

* **tanassur** (tenassur) et- : Nasrânileşme, Hıristiyan dinine girme; **Sabahşerifler hayır olsun:** Eskiden “Günaydın” anlamında kullanılan bir söz; **Tünaydın:** Akşamları söylenen esinleme sözü; **Günaydın:** Sabahları söylenen esinleme sözü(tünaydın ve günaydın sözleri, dil devriminden sonra kullanılmaya başlanmıştır.

²⁶ **Dil Encümeni, Dil Devrimi ve Birinci Türk Dil Kurultayı'**na ima var. “Maarif Vekilliğinin önerisi üzerine, lisanımızda Lâtin harflerinin suret ve imkân-ı tatbikını düşünmek üzere” F. Rıfki Atay, F. Ahmet Aykaç, R. Eşref Ünaydın, R. Hulusi Özden, A. Cevat Emre, Y. Kadri Karaosmanoğlu, M. Emin Erişirgil, İhsan Sungu ve İbrahim Granta'dan toplanacak bir “**Dil Encümeni**”nin kurulması, Bakanlar Kurulu'nun 23 Mayıs 1928 tarihinde yaptığı toplantıda kabul edilmiştir. ” 12 Temmuz 1932'de de **Türk Dili Tetkik Cemiyeti** kurulur. 26 Eylül 1932 'de Dolmabahçe sarayında , Atatürk' ün huzuru ile **Birinci Türk Dil Kurultayı** toplanmıştır. (Agah Sırrı Levend,**Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, TDK Yay. 1972 Ank. , s. 406.)

üzerine) M. — *Selâmi sabahı kesecek miyiz? (...)Türkistanda böyle mi derlermiş?** (20)

(Y. Tekin Bey'in, "İcad edeceğiz" sözü üzerine) M. — "Yani, sözün Türkçesi uyduracaksınız."

Y. Tekin Bey— "(...) İcadın türkçesi uydurmaktır. Dil kurultayına sizi de çağırmahtız." (20)

I. 13. Türkçe isimler- yeni isimler- in kullanımı için:

M. — *Bunlar da nasıl isimler? Bir kere Ayten kaide itibariyle yanlış, biri Türkçe, diğeri Farisi olan iki kelimedenden terkip yapılmaz. Özdemire gelince..."*

I. 14. Gazi'nin duvarda asılı resmi için:

(Ressam Halil Paşa'yı kastederek) M. — "(...) bu *matruş* * yakışıklı İngilizin resmi yerinde bir tablosu asılıydı."²⁷

I. 15. Milliyetçilik/ Turancılık

(Yakup Bey'in:"Biz Behreng boğazile Manş denizin birleştireceğiz(...) bütün Türk ırkı.Yani Yakutlar, Oğuzlar, Kırgızlar, Uygurlar, Kimaklar, Kıpçaklar, Komanlar, Hazazlar, Karloklar, Başkortlar, hepsi bizim gayretimizle Avrupa medeniyetine kolunu atacak; ona sarılacak; öpüşecek; kaynaşacak; kolkola kucakkucağa!"²⁸ demesi üzerine) M. — *Tam deli(...) Aklı hep sarılmakta"*(22)

I. 16. Türkçülük ve Türkçülüğün tarifi :

(Kalfa Şebnur'un Türkçülüğü tarifi): "Aklarını kaba Türkçe koyanlara, galiba, "Türkçü " diyorlar"

II. Cemiyet Hayatındaki Kimi Eğilim ve Uygulamalarla İlgili Mizahî Önermeler

II. 1. Okunması moda olan Garp müellifleri için:

"Pol Valeri"²⁹üzerine verilen bir konferans vesilesiyle:M. —*Valeri dediğin herifi*

* "Birinci Dünya Savaşı felâketle sona erip de mütareke devrinin kara günleri başlayınca(...) Dilde sadeleşme hareketi, bir alay konusu olarak yeniden ele alınır."(Agah Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, "Mütareke ve Kurtuluş Savaşı Yıllarında", s. 377.)

* *matruş* : Tıraş olmuş.

²⁷ Halil Paşa, soyadı Sözel, Türk ressam(İstanbul 1857- 1939). Askerî rüştiye'yi Mühendishane-i berrii humayunu(1873) bitirdi. Devlet tarafından Paris'e gönderildi; eğitimini Paris Güzel sanatlar akademisi'nde Jean-Léon Gérôme'un atölyesinde sürdürdü(1880- 1888)Buradaki çalışmalarıyla güzel sanatlar madalyası, ayrıca bir bronz madalya kazandı. Askeri liselerde resim öğretmenliği Sanayiî nefise mektebi'nde müdürlük yaptı. 1936'da katıldığı Uluslararası Viyana sergisinde altın madalya aldı. 1914 izlenimciliğinin öncülerinden sayılır. Başlıca eserleri: *Madam X'in portresi, Han avlusu, Çengelköy iskelesi, Marsilyadan manzara, Nil kenarında manzara* vb. eserlerinin çoğu İstanbul *Resim ve Heykel müzesi'*ndedir. (Büyük Larousse)

²⁸ 15 Nisan 1931'de kurulan *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti* ile bu cemiyetin çalışmalarına imza var.

²⁹ Valery, Paul(1871-1945) Fransız şairi. Sète'de doğdu. Paris'te okudu. Şiiri bir duygu işinden çok, bir zekâ işi olarak ele aldı. Sanat hayatına simbolistler arasına katılarak girdi. Fikir ve estetik konularını araştırdı. *Leonard de Vinci'nin Metoduna Giriş*, 1895); *Mösyö Teste ile Akşam* , 1896)

tanımıyorum. Sakın ressamı **hususî Padişahî** "**Zonoro**"³⁰ olmasın?" (10)

II. 2. Güzellik Müsabakası için:

(Akrabadan Şefik Bey'in kızının güzellik müsabakasında birinci olduğunu öğrenmesi üzerine) **M.** "—Ben kızı tanıımıyorum amma acıdım, neye böyle piyasaya düştü, babası **Zabtiye Nezareti**"³¹, ne müracat edip menedemiyor mu?" (16)

II. 3. Sporla uğraşmanın bir meslek oluşu için:

(Torunu Özdemir'in sporcu olduğunu öğrenmesi üzerine) **M.** "— Eyvah! Ailemizin şerefi mahvoldu!"

II. 4. Yeni Ressamlar ve Değişen Zevkler için:

(Ayten'in, yeni ressamlardan **Çallı İbrahim**³²'i sevdiğini söylemesi üzerine)

M. "—Böyle pehlivan isimli ressam da hiç işitmemiştim. **Halil Paşa**³³'yı bilirim" (11)

II. 5. Türkiye'de Çıkan Yeni Gazeteler için:

Torun Özdemir'in, "**İkdam**" yanında değil, "**Cumhuriyet**"³⁴ " okuyunuz" diyerek

bu yılların ürünleridir. 1917'de **La Jeune Parque**(Genç Park) adlı kitabıyla tekrar şüire döndü. 1922'de yayımladığı **Charmes**(Hazlar) eseriyle de Fransız Akademisine üye oldu. Beş ciltlik **Variété**(Çeşitlilik,1924-1944); **L'Âme et la Dans**(Ruh ve Dans, 1923); **Regards sur le Monde Actuel**(Bugünün Dünyasına Bakışlar,1931) ve son eseri **Mon Faust** (Benim Faust'um, 1946). **Resimli Dünya Edebiyatçıları Sözlüğü**, Seyit Kemal Karaalioğlu.

³⁰ Zonoro(Fausto), İtalyan ressamı(Padova 1854-San Remo 1929), 1890'lı yılların başlarında Türkiye'ye geldi. İstanbul'un günlük yaşamını, mahallelerini, yapılarını, pazarlarını konu alan tablolarıyla kısa zamanda ün kazandı. Abdülhamit tarafından Beşiktaş'ta saray ressamlığına getirildi. Türk-İtalyan Savaşı'nın başlaması üzerine(1911) Türkiye'den ayrılan Zonoro'nun "**Vent'anni nel regno di Abdul Hamid**" adlı anıları varsa da, henüz yayımlanmamıştır. (**Büyük Larousse**)

³¹ **Zabtiye Nezareti**:(Tanzimat'tan sonra kullanılan bir terim)Emniyet umum(genel) müdürlüğü; emniyet(zabtiye) müdürlüğü.

³² Türk ressamı(Çal, Denizli 1881-İst. 1960) Maarif Nezareti'nin bir yarışmasını, "**Çıplak Adam**" ve "**Harekât Ordusu'nun Muhafız Alayı'ndan Maksut Çavuş**" adlı resimleriyle kazandı. Çallı Türk resminde "1914 Kuşağı", "Türk İzlenimcileri", "Çallı Kuşağı" ressamlarının en özgün temsilcilerindendir. **İstiklâl Savaşında Zeybekler** (1923), **Atatürk Portresi** (1935), **Süvariler**(1936) **Hatay'ın Anavatan'a Hasreti**(1938) , **Manolyalar**(son eseri) en tanınmış eserleridir (**Büyük Larousse**).

³³ Halil Paşa(Sözel). Türk ressamı(İst. 1857-1939). Devlet tarafından Paris'e gönderildi(1880-1888) . 1914 izlenimciliğin öncülerindendir. **Madam X'in Portresi**, **Han Avlusun, Çengelköy İskeleyi, Marsilya'dan Manzara, Nil Kenarı'nda Manzara** vb. Eserlerinin çoğu **Resim ve Heykel Müzesi**'ndedir (aga.)

³⁴ **İkdam**: Ahmet Cevdet tarafından İstanbul'da yayımlanan(1894) günlük siyasî gazete. İlk sayısı 5 Temmuz 1984'te çıktı, özellikle dil ve tarih alanında Türkçülük akımının öncüsü oldu. Abdülhamid II'nin iktidarda bulunduğu sürece sarayla iyi ilişkiler içinde olan Ahmet Cevdet İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefete geçti ve yurt dışına gitmek zorunda kaldı. Rotatif sistemini Türkiye'ye ilk getiren bu gazete 1928'de kapandı. Ali Naci (Karacan) tarafından devralındı. **Cumhuriyet**: İstanbul'da yayımlanan günlük siyasal gazete. Başyazarlığın da üstlenen

uzattığı gazete üzerine) M. “— (Ürkerek) *Senin ağzından başka lâf çıkmaz mı? Bu hezeyan'ları nereden buluyorsun? Muhakkak Avrupadaki Conlar* ³⁵ gönderiyor, o Ahmet Rızâ ³⁶ ve *hempaları...*” (16)

III. Dış ve İç Siyaset Haberleri İle İlgili Mizahî Önermeler

(Arnavutluğun Krallık, Suriye'nin Devlet, Alman Reiscumhuru Hindenburg'un hasta oluşu, Bağdat'da Kral Faysal'ı halkın ismeyışı, Çarı ve ailesini öldürenin Sibiry'a da intihar etmesi; Dedeağacı'nın Yunanlılara verilışı, Kars ve Ardahan'ın Ruslar'dan alınışı, Yıldız sarayında artık kumar oynanmayacağı gibi dış ve iç haberleri Yakup Bey'in gazetelerden aktarması üzerine, adı geçen haberleri tekrarladıktan sonra) M. “— *Neler diyor yahu, Dedeağacı Yunanlılara vermişiz, Kars ile Ardahanı Ruslardan mı almışız? (...)* *Uyduruyor mu ne?*” (21)

IV. Teknolojik Yeniliklerle İlgili Mizahî Önermeler

(Özdemir'in “*Büyükbaba tayyare işte bunlar!*”; (Yakup Bey'in pencereden göstererek) “*Hele şunlara bakın sekiz tane*” sözleri üzerine) M. “— *Hoca Efendi...* (Birden hatasını anlıyarak) *Yakup Bey şimdi de evliyalık mı?*” (24)

(Vacit Bey'in, “*Yakup Tekin Bey ziyaretinize gelecekti... Demin telefon etti.*” haberini vermesi üzerine) M. “— *Ne etti?* (Sormaktan vaz geçer) *Gelirse buyursun (mırıldanır) bir de onu tecrübe edeyim!*” (18)

(Yakup Bey'in, “*Bu alete radyo derler. Berlin, Roma, Moskova, nereyi istersen aç dinle!*” demesi üzerine) yeni teknoloji adına yalnızca gramofon'u bilen, telefon, radyo ve tayyare(uçak)den habersiz M. — *Herif benimle eğleniyor!*” (25)

Yunus Nadi (Abaloğlu) tarafından kuruldu.(7 Mayıs 1924) yayımını günümüzde de sürdürmektedir. Gazeteye adını Mustafa Kemâl koydu (aga.)

* **hezeyan:** Saçmalama, sayıklama; **hempa:** Kötü işlerde (ayaktaş) aynı amaca ve birlikte hareket eden kişi, omuzdaş.

³⁵ Jön Türkler: Osmanlı İmparatorluğunda meşrutî bir hukuk düzeni kurmak, yeni bir anayasa ilan ederek serbest seçimlere gitmek ve böylece kurulacak meclise ülkenin geleceğini teslim etmek düşüncesini savunulara verilen ad. 1895-1908 arasında Abdülhamit II.yönetimine karşı özellikle Avrupa'da etkinlikte bulunan Jön Türkler, görüşlerini **Osmanlı, Meşveret, İctihat, şuray-ı Ümmet**, vb. gazetelerde yaymaya çalıştılar. Başlıca düşünce ve eylem adamlarını Mizancı Murat , Ahmet Rıza, Abdullah Cevdet, Samipaşazade Sezai, Yusuf Akçura, Bahaettin Şakir vb. ile Prens Sabahattin'in oluşturduğu örgüt, Abdülhamit II.'nin **Kanunuesasi**'yi (anayasa) yürürlüğe koymak zorunda kalmasıyla İkinci Meşrutiyet ilan edilince (1908), etkinliğine son verdi. Jön Türkler adı zamanla genelleşip çeşitli ülkelerin, yurt dışında etkinlik gösterip rejim karşısında grupları için de kullanılmıştır. İspanya Jön Türkleri, vb. (**Groher International Americana Encyclopedia**)

³⁶ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin lideri Ahmet Rızâ Bey(1859-1930), Paris'teki Sultan II. Abdülhamid aleyhtarı muhalefetin en gözde şahsiyeti idi. Yazılarında pozitvizmi Osmanlı toplumunun temel taşı haline getirme eğilimi görülür. Eserleri: **Mektup**(Cenevre, 1894) , **Birinci Layiha**(1894), **Tolerance musulmane**(Paris 1897)**Vazife ve mesuliyet: asker**(Mısır, 1904; Paris, 1908), **La crise de l'orient**(Paris, 1907), **La failite morale de la politique occidentale en orient**(Paris 1922). Anıları derlenerek 1950'de Cumhuriyet gazetesi tarafından yayımlandı. (Büyük Larousse)

SONUÇ

Türkiye tarihinde önem arzeden ve oyunu'nun dünyasına yansıyan 21 yıllık süreçte olup bitenler, hatta teknolojik yenilikler, **Maruf Beyi**'nin **eski ahbabı** " vaktiyle değirmi sakallı, pala bıyıklı, şimdiler de ise yüzünde tüy tús olmayan ülemadan tefsiri şerif okutan **Kıtabii Hazreti Şehriyari Hoca Yakup Efendi**'nin (yeni adıyla Yakup Tekin Bey):

"Her şey değişti. Hükümet, millet, memleket, adet, sanat, kıyafet, zarafet, sohbet, terbiye, lisan, insan, hayvan, hususiyle lisan..." (20)

özet açıklamasıyla dikkatlere sunulur. Böylece okuyucu, usta bir mizah yazarı³⁷, nın kaleminden 1908 sonrası toplumumuzda gerçekleşen her türlü değişimi tebessümle okuma imkânı bulur. Böylece estetik hazdan kaynaklanan bu tebessüm, Deli Piyesi'ni edebî bir çizgiye oturtur.

Öte yandan malzemenin yaşanılan hayattan seçilmiş olması, oyun'un belirli bir devri hatırlatmasına, düşündürmesine imkân vermekle kalmaz; okuyucunun zihninde mücessem hâle gelen içtimaî hayat sahnesi bizi dönem hakkında bilgilendirir. **REHBER**

³⁷ KARAY, Refik Halid. (İst.15 Mart 1888-18 Tem. 1965) Galatasaray Sultanisi ve Mekteb-i Hukuk' da okudu. (1900-1906)Meşrutiyet'in ilânından sonra Hukuk öğrenimini ve Maliye Nezâreti Devâir-i Merkeziye kalemdeki katipliğini bırakarak gazeteciliğe başladı. **Tercüman-ı Hakikat** gazetesinde çalıştı(1909) Fecr-i Ati Edebî topluluğuna girdi. "Kirpi" imzasıyla mizah dergisi **Kalem**'e yazılar yazdı. (**Kirpi'nin Dedikleri**, 1911), **Cem meemuasının ilk başmuharrirliğini** de yapan Refik Halid buradaki yazılarıyla İttihat ve Terakki Fırkası'nın düşmanlığını kazandı. İttihat ve Terakki hükümeti tarafından, mnhalefeti tuttuğu için Sinop'a (1913) oradan Çorum'a, Ankara'ya, Bilecik'e nakledildi. İstanbul'a döndükten sonra (1918) Robert Kolej'de Türkçe öğretmenliği yaptı. Hüriyet ve İtilaf partisi Genel Merkezi'ne üye oldu. Posta-Telgraf Umum Müdürlüğü'ne atandı. (1919) **Aydede** adlı mizah dergisini çıkardı (22 Ocak 1922, 90 sayı) Millî Mücadele aleyhindeki yazı ve davranışları yüzünden "Yüzellikler" listesine girdi, yurdu terketmek zorunda kaldı (9 Kasım 1922) Beyrut ve Halep'te geçirdiği 15 yıllık bir sürgün ve gurbet hayatından sonra af kavunu ile yurda döndü. (Tem. 1938) . **Aydede** gazetesini ikinci defa çıkardı. (1948-1945, 125 sayı) . Edebiyat alanında konularını Birinci Dünya Savaşı yıllarında yakından gördüğü Anadolu halk ve hayatından alan **Memleket Hikâyeleri** ile tanındı. Basın hayatında tanınması ise, mizahî yazıları ile gerçekleşti. 1938'den sonra edebî çalışmalarını romanda topladı. İlk bs. yıllarıyla eserleri: **Hikâyeler: Memleket Hikâyeleri**(1919) **Gurbet Hikâyeleri**(1940); **Romanlar: İstanbul'un İç Yüzü**(1920), **Yezidin Kızı**(1939), **Çete**(1939), **Sürgün**(1941), **Anahtar**(1947), **Bu Bizim Hayatımız**(1950) **Nilgün**(üç cilt.1950-1952) **Yeralında Dünya Var**((1953), **Dişi Örümcek**((1953), **Bugünün Saraylısı**(1954) **İkibin Yılın Sevgilisi** ((1954), **İki Cisimli Kadın**((1955), **Kadınlar Tekkesi**((1956), **Karlı Dağdaki Ateş**(1956), **Dört Yapraklı Yonca**((1957), **Sonuncu Kadeh**(1965). Tiyatro: **Deli**(1939), **Tiryaki Hasan Paşa ve Kanije Müdafası**(Yayımlanmamış.) **Mizah ve Hiciv: Sakın Aldanma, İnanma, Kanma**(1915) **Kirpinin Dedikleri**(1916), **Ago Paşa'nın Hatıratı**(1918), **has Ay Peşinde: (1918) Guguklu Saat: (1922), Tanındıklarım**(1922) **Kronik: Bir Avuç Saçma**(1939), **Bir İçim Su**(1939), **İlk Adım**(1941), **Üç Nesil Üç Hayat**(1943), **Makijahlı Kadın**(1943), **Tarıya Şikâyet**(1914); **Hatıralar: Minelbâb İle Mihrab**(1924 **Akşam Gazetesi**'nde tefrika edilmiştir); **Bir Ömür Boyunca** (1985'te Tarih ve Toplum dergisinde tefrika edilmiş).